

Gezi Parkı Protestoları: Küresel Bağlam ve Türkiye’de Siyasetin Geleceği

🕒 25/08/2013 📁 Demokrasi 🗳️ AKP, Anayasa, Anayasal Reform, Azınlıklar, Demokrasi, Gezi Protestoları, Kadınlar, Liberalizm

Şeyla Benhabib

İkinci söyleşimizi 5 Ağustos 2013'te, çağdaş siyaset felsefesi alanının önde gelen isimlerinden Şeyla Benhabib ile yaptık. Kendisine Gezi protestoları, 11 yıllık AKP iktidarı, demokrasi, anayasa değişikliği, Türkiye’de azınlık ve kadın hakları hakkındaki fikirlerini sorduk.

Söyleşi ve çeviriyi yapanlar: Defne Över (Cornell Üniversitesi-Sosyoloji doktor adayı), Onur Özgöde (Columbia Üniversitesi-Sosyoloji doktor adayı) ve Semih Salihoğlu (Stanford Üniversitesi-Bilgisayar doktor adayı)

Aslen İstanbullu olan Dr. Şeyla Benhabib, Yale Üniversitesi’nde Eugene Meyer Siyaset ve Felsefe Profesörü olarak görev yapmaktadır. Bu görevinden önce New School ve Harvard Üniversiteleri’nde de hocalık yapmış olan Dr. Benhabib, çağdaş siyaset felsefesi alanının önde gelen düşünürlerinden biridir. Kendisi, özellikle liberal demokrasi felsefesine eleştirel teori ve feminizm perspektifleri üzerinden yaptığı katkılar ile öne çıkmıştır. Vatandaşlık ve insan hakları üzerine yaptığı çalışmalardan ötürü, 2009 yılında Almanya’nın en prestijli felsefe ödülllerinden Ernst Bloch ödülüne layik görülmüştür. 1995’ten bu yana Amerikan Sanatlar ve Bilimler Akademisi’nin üyesidir. Dr. Benhabib demokrasi, kozmopolitanizm, vatandaşlık ve feminizm üzerine bir çok kitap ve makale yayınlamıştır. Bunlardan Türkçe’ye çevrilmiş olanları şunlardır: Eleştiri, Norm ve Ütopya (2005), Modernizm, Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar (1999), Demokrasi ve Farklılık (1999),

Ötekilerin Hakları (2006) ve Buhran Çağında Haysiyet: Zor Zamanlarda İnsan Hakları (Koç Üniversitesi Yayınları, Ekim 2013)

1. Bölüm: Gezi Protestoları

Bildiğiniz gibi İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Taksim yayalaştırma projesi kapsamında Gezi Parkı'nı yıkma girişimi Türkiye tarihinin belki de en büyük protestolarını başlattı. Gezi Parkı protestolarını özel kılan çevreciler, Kürtler, futbol kulüplerinin taraftar grupları, ulusalcılar ve anti-kapitalist Müslümanlar gibi çok farklı profilden eylemciyi bir araya getirmesiydi. Sizce bu kadar farklı profilden eylemciyi bu derecede seferber eden neydi? Hükümetin bu krizi yönetim şekli hakkında ne düşünüyorsunuz?

Gezi Parkı gösterileri ve bunları takip eden diğer eylemler bir yanıla geleneksel temsilî kurumların dışında seferber olan, yeni bir yurttaş siyasetine yönelik genel bir eğilimin parçası. Bu siyaset biçimi “tek sorun siyaseti” ya da bazen “birinci şahısta siyaset” diye de adlandırılıyor. Diğer yandan, Gezi eylemleri 12 yıl süren AKP iktidarına büyük ölçüde içgüdüsel olarak verilen bir tepkidir.

Bu tespitlerden ikincisi ile başlayalım ve önce AKP'nin Türkiye tarihindeki en başarılı partilerden biri olduğunu teslim edelim. Ekonomik açıdan, AKP dünya çapında iktisadi durgunluğun yaşandığı bir dönemde parmak ısırtan bir ekonomik büyümeyi idare etti. Bu süreç, Türkiye için önemli bir tarihi ana denk geldi. Soğuk savaşın sonunda, 1989 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan gibi Türki Cumhuriyetler'in ortaya çıkması, Türkiye için yepyeni pazarların açılmasına ve Türkiye'nin sahip olduğu uzmanlık alanları ve hizmetler için yepyeni bir talebin doğmasına sebep oldu.

Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da devam eden huzursuzluk da Türkiye'nin ekonomisine bir ivme kazandırdı. Lübnan'daki siyasi ayaklanmalardan sonra Kuveyt, Abu Dhabi ve Suudi Arabistan gibi körfez ülkelerinin yatırımları ve sermayesi, Beyrut yerine Türk bankalarına akmaya başladı. Aynı dönemde, Türkiye'nin buzdolabı, bulaşık makinesi gibi dayanıklı ev eşyası üreticileri ve inşaat endüstrisi de kendilerine hem bu bölgede, hem de Irak ve Irak'ın kısmen otonom olan Kürt bölgesinde kârlı yeni pazarlar buldular. AKP, bu ülkelerde iş yapmasını kolaylaştıran İslamcı ideolojisini öne çıkararak ve de komşularına yönelik bir “açık kapı” siyaseti oluşturarak bu tarihsel fırsattan faydalanmayı iyi bildi.

Bu gibi politikalar AKP'nin bir sonraki büyük başarısının zeminini oluşturdu. Taşra burjuvazisi ve Anadolu'nun orta büyüklükteki çiftçileri bölgesel ve küresel pazarlara entegre olurken, buna paralel olarak “hizmet” modeline dayalı bir refah devleti ortaya çıktı. Bu gelişmeler milyonlarca insana sağlık sigortası, emekli maaşı ve belli bir düzeyde iş güvencesi sağladı. Erdoğan'ın destekçilerinin en önemli kesimini oluşturmaya devam eden kentli yoksulların sosyo-ekonomik durumu ise daha kırılgan. Bu insanlar, kentsel ekonomi yavaşlayıp hizmet sektöründeki vasıfsız işlere artık ihtiyaç duyulmadığında ve insanların alım gücü azaldığında refah devletinin ördüğü sosyal güvenlik ağlarından kayıp gidebilirler.

Bütün bu ekonomik ve sosyal ilerlemenin yanına şu başarıları da eklemeliyiz: Askerin siyaseten etkisiz hale getirilmesi (meşruluğu şüpheli bazı yöntemlerle de olsa), Kemalist milliyetçiliğin ve laikliğin sorgulanması, Türkiye'nin etnik ve dini azınlıklarına yönelik yeni açılımlar –özellikle 1915 Ermeni katliamlarının açıkça tanınması (“soykırım” değil, hükümet bu terimi kullanmayı hala reddediyor)– ile Alevilere yönelik artan hoşgörü– ve aynı derecede önemli olarak hükümetin Kürtlerin kültürel haklarını

tanımaya yönelik gösterdiği irade ve siyasi bir uzlaşmayı müzakere etmeye hazır görünmesi. Bütün bunları birlikte ele aldığımızda, AKP Türk toplumunda, kimliğinde ve siyasetinde fevkalade bir nevi reform ve devrim karışımı bir değişim sürecini yönetmiştir-İngilizce’de bu tip dönüşümler için “refolution” (ç. n. reform and revolution) kavramı kullanılır.

Son 20 yılda, kendini Atatürk tapıcılığı ve Kemalîst milliyetçiliğin bürokratik sindiriciliğinin otoriter mirasından kurtarmış enerjik, bağımsız, mücadeleci yeni bir sivil toplumun ortaya çıktığını da görüyoruz. Atatürk’e karşı hala çok büyük bir saygı ve hayranlık besliyorum, ancak 1940’ların, 50’lerin ve erken 60’ların Türkiye toplumu baskıcı milliyetçilikten, liderlik kültüründen, kültürel ve dini homojenleştirmeye yönelik eğilimlerden çok çekti.

Amma velakin Türkiye’de sivil toplum kendini Kemalîst otoriterlikten hazır kurtarmışken, İslamcı otoriterliği kolay kolay kabul etmeyecektir. Bunu öngörememek Erdoğan’ın yaptığı en büyük hata idi. Gezi eylemlerine verdiği tepki de lider kültürüne ve karizmatik “demokratik” otoriterliğe (bununla ne kast ettiğimi daha sonra açıklayacağım) dayalı bir siyasal kültürün AKP’nin ne kadar içine işlemiş olduğunu gösteriyor.

Erdoğan Gezi Parkı eylemlerine katılanlara saygılı bir biçimde uzlaşmacı jestlerle cevap vereceğine, muhaliflerini mücrimleştirdi. Göstericileri ‘Çapulcular’ diye aşağılayarak marjinalleştiren Erdoğan, böylece kendi otoriter, hatta tiranca eğilimlerini açığa vurdu. Beni tüm bu olanlar içerisinde en çok şaşırtan TBMM’nin bir gece yarısı oturumunda, hükümetin Gezi Parkı planlarını eleştirenlerle aynı fikirde olduğu gerekçesiyle Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’ni (TMMOB) cezalandırması oldu. Meslek odalarıyla ilgili kanunu değiştirerek, hükümet TMMOB’yi bütün şehir planlama süreçlerinden dışladı ve tüm kararları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bıraktı. Bu, sivil topluma karşı tahammülsüzlüğün ne kadar yüksek derecede olduğunu gösteriyor ve bu gerçekten de dehşet verici bir durum.

Protestoların ardından protestocular İstanbul ve başka şehirlerdeki diğer parklarda halka açık forumlar düzenlemeye başladılar. Bu forumlarda, farklı ve hatta birbiriyle çelişen siyasi fikirlerdeki insanlar hem Gezi hareketinin geleceğini hem de Türkiye’nin sosyal ve siyasi sorunlarını tartışıyorlar. Siz hareketin merkezinin sokaklardan forumlara kaymasını nasıl yorumluyorsunuz? Bu forumların Türkiye’de siyasetin doğasını ve siyaset olgusunun anlaşılılı biçimini değiştirme kapasitesi var mı?

Protestocuların etkileyici çeşitliliği, Türkiye’de yeni bir tip sivil toplumun ve önceden aşına olmadığımız yeni bir “mücadeleci” (agonistic) siyasetin ortaya çıktığının bir delili. Yirmi sene öncesine kadar, Türk siyaseti belirgin çizgileri takip eden kutuplaşmış siyasi partiler, işçi sendikaları ve meslek kuruluşlarının kontrolü altındaydı. Örneğin, hala çok nüfuzlu olan ve Türkiye’nin dört bir yanında çay bahçeleri ve öğretmen evleri bulunan Öğretmenler Birliği her zaman öncelikle CHP’ye, ikincil olarak da MHP’ye yakın olmuştur. TÜSİAD’ın bazı üyeleri de (Vehbi Koç ailesi gibi) CHP’ye yakındılar. Ancak, şimdilerde gittikçe daha fazla büyük işletme AKP’ye yakınlaşıyor.

1990 sonrasında CHP neredeyse çöktü. Eski nesil memurlar, ordu mensupları, öğretmenler ve benzeri gruplar hala CHP’ye oy veriyor; ama bu partinin Kürtlerle olan savaşa destek vermesi, bir çok gencin ve entelektüelin CHP’den soğumasına sebep oldu. Şimdi bu gençlerin ve entelektüellerin bazıları oylarını seçmen tabanı giderek milliyetçi Kürtlerden diğer partileri protesto eden genel bir kitleye kayan BDP’ye veriyor.

MHP de, aynı AKP gibi, dindar taşra burjuvazisi ve şehirlerdeki dar gelirli kitlelere hitap ediyor. Fakat görebildiğim kadarıyla, MHP beyaz yakalı çalışanlara –doktorlar, avukatlar, otelciler, reklamcılar gibi- ulaşmakta zorlanıyor. Diğer yandan, bir zamanlar polis, jandarma ve ordunun oylarına hakim olan

MHP'nin büyük ihtimalle bu gruplar arasında hala sempatanları vardır.

Gezi parkı gösterilerinde ortaya çıkan bu garip birlikteliğin sebebi İstanbul'un içinde ve dışında yeni ve genç bir orta sınıfın, dindar olanı olmayanı, öğrencisi, çalışanı, baş örtülüsü ve baş örtüsüzüyle artık kendisinin siyasi yelpaze üzerindeki hiç bir parti tarafından temsil edildiğini hissetmemesi. İronik olan bu kesimin ortaya çıkmasına bu insanların yakın zamanda göreceli olarak ve AKP'nin politikalarından yararlanarak zenginleşmelerinin sebep olması. Bunlar medyayı çok iyi kullanabilen, uluslararası çevreleri olan insanlar. Aynı zamanda kendilerini dindar olarak kabul etseler bile, birbirlerinin hayat tarzlarına ve bireysel özgürlüklerine aileleri ile çevrelerine kıyasla daha hoşgörülüler.

Sosyolog Faruk Birtek'in belirttiği gibi Anadolu şehirlerini domine eden kasaba zihniyeti ve ahlaki etkisini yitirirken, yükselişe geçen bir kent zihniyeti var. Bu yeni zihniyet çevrecilerin, feministlerin, LGBT hakları aktivistlerinin ve Kürt milliyetçilerinin ittifak kurmalarına yardımcı oluyor. Bu insanlar var olan siyasi yapılara sığmayan, kurumsal bir kültürel ve siyasi ses arıyorlar.

Sosyal medyanın yaygınlaşması da kültürel tutumların şekillenmesinde önemli ölçüde belirleyici. Sosyal medya sadece kitleleri mobilize etmek için kullanılan bir araç değil, aynı zamanda genç insanlara neyin "havalı", "seksi" ve "kabul edilebilir" olduğunu gösteren kültürel bir kaynak da. İster Kahire'de olsun ister İstanbul, Rio veya Atina'da, yepyeni bir siyasi hassasiyet yükseliyor. Bu hassasiyet çevre, kadın ve eşcinsel hakları, AIDS aktivizmi gibi mesele odaklı bir siyaset çizgisi izliyor. Fakat son on yılda küresel sosyal adalet gibi daha kapsamlı konular da öne çıkmaya başladı.

Bu yeni siyaset, şimdiden bir sembol haline gelmiş olan Gezi Parkı gibi yeni kamusal alanlar keşfediyor. Bu park, uzun zamandan beri yaşayan, nabızı atan bir organizmanın kalbi gibiydi. İstanbul'da, bunun gibi başka merkezler de var; Ortaköy'den Emirgan'a uzanan sahil şeridi, Anadolu yakasındaki Bağdat Caddesi ve Levent'teki ünlü alışveriş merkezi Kanyon gibi. Şehirlerdeki bu tür alanlarda yeni bir hayatın damarları bir araya gelip, kendi ritmini ve nabzını yaratıyor.

Yükselen yeni şehirli sınıflar bu özgür, çoğulcu, anonim, romantik, maceralı, eğlenceli ve alışveriş yapabildikleri alanlarda ve alanlarca "temsil edildiklerini" hissediyorlar. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, hiç bu kadar İstanbullu şehrin sosyal yaşamında ve kamusal alanlarında belli bir 'yaşama sevinci' (joie de vivre) bulmamıştı. Dünyanın diğer şehirleri ile karşılaştırdığımda İstanbul'daki bu kucaklaşmanın gücü ve çeşitliliği bana çok emsalsiz görünüyor.

Tam da bu yüzden Gezi Parkı'ndaki bu kentsel yaşam alanının yıkımı, bir çevre katliamının ötesinde, bu yeni grupların alışkanlıklarına ve kimliklerine yapılmış bir saldırıydı. Bu insanların kendilerini ifade etmek için yeni kamusal alanlara olan ihtiyaçları göz önüne alınırsa, hareketin sokaktan forumlara kayması çok anlaşılır bir gelişme.

Benim neslim "Bütün dünya izliyor" diye slogan atardı. Günümüzün küresel ağlarla iletişimde olan, multimedya hakim nesliyle karşılaştırdırca biz çocuk gibiymişiz diyorum. Bugün bütün dünya sadece izlemekle kalmıyor, ayrıca skypeleşiyor, tweet atıyor, resimlerini ve videolarını anında paylaşıyor. Herkesin bildiği gibi, Türkiye'deki protestoların ilk günlerinde ana akım medya penguenleri gösterirken, sadece İstanbul'da değil dünyadaki milyonlarca insan Facebook ve sosyal medya üzerinden gerçekte neler olduğunu öğreniyordu. Hem de sadece İstanbul'da olanları değil, diğer şehirlerde olanları da.

Hükümetler böylesi bir haber ve bilgi akışını kontrol edemiyorlar ve bu onları çok kızdırıyor. Erdoğan bu kızgınlığını protestolardan sosyal medyayı ve "uluslararası komploları" sorumlu tutarak bayağı bir belli etti.

2007'deki bir röportajınızda, Somalili feminist Ayan Hirsi Ali'nin AKP'nin Türkiye'de İslami bir devrim yapmayı amaçlayan gizli bir gündemi olduğu iddialarına karşı AKP'yi savunmuşunuz. O röportajınızda AKP'nin "olağanüstü bir deney" yaptığını ve buna ek olarak, Türkiye için kesinlikle zaruri olan sivil toplumdaki bir çeşit çoğulculuğu temsil ettiğini ifade etmişsiniz. 11 yıllık AKP iktidarına baktığınızda bu deneyi nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce bu deney Türkiye'ye çoğulcu ve liberal bir demokrasi yerleştirme konusunda ne kadar başarılı olmuştur?

Bu sözlerimin hala arkasında duruyorum. Bazıları Gezi olaylarının önceden de var olan AKP'nin gizli gündemini açığa çıkardığını düşünüyor. Başından beri AKP'ye şüphe ile yaklaşan eski kuşak liberal demokratlar "biz size söylemiştik" diyorlar. Fakat bu iddia tam olarak doğru değil. AKP'nin politikaları sayesinde, Türk toplumu ve siyaseti hiç de azımsanamayacak derecede değişime uğramıştır.

Sosyal bilimlerde çok iyi bilindiği üzere, güçlü toplumsal oyuncular, sıklıkla en iyi tasarlanmış planlarını bile gölgede bırakan "öngörülmemiş sonuçların" ortaya çıkmasına vesile olurlar. Gezi protestoları da şüphesiz ki AKP'nin İslamcı çoğulculuğunun ve neo-liberal ekonomik politikalarının öngörülmemiş bir sonucudur.

Size bölgeden başka bir örnek vereyim. Sosyolog Jeffrey Alexander'ın belirttiği gibi, Mısır gibi bir ülkede o kadar çok bilgisayarın ve gelişmiş bir iletişim ağının bulunmasının sebebi, Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in 1990'ların sonunda uluslararası bir bilgisayar teknolojileri kongresini Mısır'da ağırlamasıydı. Aynı teknoloji daha sonra kendisini devirenlerin elinde bir silaha dönüştü.

İster İstanbul'da olsun, ister Kahire'de, yeni nesil protestocular "Wall Street'i İşgal Et", Almanya'daki Yeşiller Partisi ve Stuttgart 21 gibi toplumsal hareketlerden de ilham alıyorlar. Mesela Stuttgart 21 hareketi, Almanya'nın bütün bir bölgesini eski bir tren istasyonunun yıkımına karşı mobilize etmişti. Yani, neo-liberal küresel kapitalizmin beraberinde, yeni bir tür kozmopolit ve mücadeleci siyaset de ortaya çıkıyor.

Erdoğan'ın Gezi Parkı'nı yıkma planlarının onun İslamcı köklerinin ne kadar derinde olduğunu bize gösteren sembolik bir tarihsel boyutu da var. İstanbul'da yaşamış olanların bileceği gibi Taksim Meydanı, İstiklal ve Cumhuriyet Caddeleri'yle birlikte cumhuriyetçi ve kozmopolit İstanbul'un merkezidi. Bu bölgeler, 1955'te, kızgın ve galeyana gelmiş kalabalıkların Rum, Ermeni ve Yahudi dükkanlarını yakıp yıktıkları 6-7 Eylül olaylarına kadar gayrimüslim "azınlıkların" çoğunlukta oldukları mekanlardı. Daha yakın zamanda, Gezi protestolarından bir kaç ay önce ise hem Beyoğlu'ndaki Emek sineması, hem de küçükken çok sevdiğim, İstanbul'un kalan son Avrupa tarzı pastanelerinden biri olan İnci Pastanesi de hükümetin kentsel dönüşüm planlarına kurban edildi.

Bu konu çok tartışılmamış olsa da ben şunu sormak istiyorum: Osmanlı mimarisi üslubunda bir kışla inşa etmek ve Gezi Parkı çevresini yeniden şekillendirmek aynı zamanda, Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer gayrimüslim halklarıyla derin dini ve etnik bir çeşitliliğin izini taşıyan İstanbul'un "sivil hafızasına" da bir saldırı değil midir?

Bu talihsiz projenin başka sembolik boyutları da var. Haklı olarak "neo-İslamcı ve neo-Osmanlı bir lunapark" diye nitelenen bu tuhaf mimari tasarımın anlamı nedir? Neden askeri bir kışla? Profesör Ersin Kalaycıoğlu'nun Susanne Cullinane'in CNN'nin websitesinde yayımlanan bir yazısında ([Beyond the Riot Zone. Why Taksim Square Matters to Turks](#)) belirttiği gibi, 1909 yılının Nisan ayında, Taksim Meydanı'nın biraz aşağısındaki Harbiye'de konuşlanmış olan 1. Kolordu'nun Müslüman askerleri anayasal düzene karşı isyan ederek içlerindeki bazı Hristiyan subayları öldürmüştü. Prof. Kalaycıoğlu'na göre "İnsanların kafasında bu isyan 1908'de dini provokasyonlar aracılığı ile subayları tasfiye etmeye çalışmış olan

Abdülhamid'in bir komplosuydu. ... Bu olay, insanların zihinlerinde dinin modernleşmeye karşı önemli bir güç olarak kullanılabileceğine dair asla silinemeyecek bir iz bıraktı.” İsyân, Mehmet Şevket Paşa'nın emrindeki, Mustafa Kemal Atatürk'ün de subay olarak görev yaptığı 'Hareket Ordusu' tarafından bastırılmıştı.

Bu anıları diriltmenin amacı nedir? Erdoğan, Türkiye'deki insanların laiklik karşıtı, İslamcı, neo-Osmanlıcı ideolojilerin parçacıklarından yeni bir toplumsal kimlik üretmeye çalıştığını anlayamayacak kadar saf olduklarını mı düşünüyor? Gezi Parkı protestoları tabii ki de sadece ağaçlar hakkında değildi; eylemler Erdoğan istediğini gerçekleştirirse Basra Körfezi'nin Arap ülkelerindeki gibi banal bir İslami mimariye bürünecek bir şehrin anıları ve kimliği hakkındaydı.

Son bir noktaya daha değineyim. Ailem ve dostlarım tarafından her zaman AKP'nin anti-semitizmi konusunda çok naif olmakla suçlanmışımdır. Erdoğan'ın meşru İsrail eleştirilerini, artık bir çok insanın anti-semitizme teşvik olarak yorumladığı sözlerinden her zaman ayırmaya çalışmışımdır. Bu ayrımı İsrail'in Filistin topraklarını işgalini ve Filistinli Araplar'a yaptıklarını eleştirmiş Yahudi bir Türk olarak yapmışımdır. Bunu bu şekilde ortaya koymak çok önemli; fakat Türkiye'de bir çok kesim arasında gittikçe yaygınlaşan anti-semitik bir söylem var. Bundan her ne kadar Erdoğan tek başına sorumlu olmasa da, bunu kesinlikle teşvik ediyor.

Erdoğan ve danışmanlarının bir çoğu, hem uluslararası medyayı hem de “döviz kurlarını” manipüle ederek Türkiye'yi istikrarsızlaştırmaya çalışan “dış mihraklardan” söz ediyorlar. Biz ise, satır aralarında aslında uluslararası bir Yahudi komplosunu ve sözümona döviz kurlarıyla oynayan Yahudi bankacıları kastettiğini biliyoruz! Bu iddialar tabii ki çok saçma. AKP'nin kendisi küresel sermaye çevreleriyle içli dışlı. 1930'ların faşist Avrupa'sındaki söylemlerden aşına olduğumuz bu tür zihin alışkanlıklarının yeniden ortaya çıktığını görmek büyük bir hayal kırıklığı. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün veya Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun bu tür şeyler söylediğini hiç duymadım. Başbakan olarak Erdoğan gerçek bir lider gibi davranmalı ve 1930'ların Avrupası'nın faşizm ve anti-semitizminin ruhlarını yattıkları mezardan uyandırmamalı. Bir kere hortladıktan sonra o ruhları mezarlarına geri koymak çok zordur!

2. Bölüm: Türkiye'de Demokrasi ve Anayasa

Gezi eylemleri Türkiye'de demokrasi üzerine bir tartışma başlattı. Bu tartışmada Başbakan Erdoğan demokrasiyi milli iradenin sandıkta tecellisi olarak tanımladı. Buna karşılık olarak, Cumhurbaşkanı Gül ise demokrasinin sadece seçimlere indirgenmemesi gerektiğini ve barışçıl gösterilerin de insanların şikayetlerini ifade etmek için kullanabileceği bir çok demokratik yoldan biri olduğunu söyledi. Sizce, bu eylemler Türkiye'nin demokrasisi ve siyasetinde sistematik bir eksikliğe mi işaret ediyor?

Erdoğan ve AKP'nin öncü kadroları sık sık demokrasiyi basit bir çoğunluk egemenliği ya da hükmünü sandıktan alan “minimalist bir demokrasi” olarak yorumluyorlar. Halbuki Türkiye gibi anayasal cumhuriyetlerde, demokrasi yasama, yürütme ve yargı arasındaki frenler ve güç dengeleri sistemine ve bu kuvvetler arasında formel ve içerikli bir takım sınırlara (ç.n. formal and substantive constraints) dayanır. Demokratik seçimler halkın kim tarafından yönetilmek istediğine dair iradesini ortaya koyar. Ancak hiç bir demokrasi salt çoğunluğu elde etmiş bir iktidarın bile değiştiremeyeceği bazı “ön-taahhütler” olmadan var olamaz.

Örneğin, demokrasilerde her insanın bir oyu olması, her oyun eşit sayılması ve gizli oy prensibi böyle kurallardır. Bu kuralları ortadan kaldırır ya da çığnerseniz çoğunluğun oylarına riayet ediyor olsanız da ortada demokrasi kalmaz. Geriye sözde halk demokrasilerindeki komünist partilerin Politbüro seçimleri

gibi sadece görünüşten ibaret bir demokrasi kalır.

Çoğu demokrasinin yoğun içerikli ön-taahhütlerinden biri de anayasa ile değişmezliği sabitlenmiş olan insan haklarına saygıdır. Türkiye örneğinde buna ek, çok tartışmalı bir ön-taahhüt de yine anayasada garanti altına alınmış olan laiklik prensibidir. Bu Türkiye demokratik cumhuriyetinin kendisine özgü bir özelliğidir; laiklik ilkesi her demokratik cumhuriyette görülen bir ön-taahhüt değildir.

Demokrasiler her zaman bu tip ön-taahhütlerin belirlediği çerçeve içerisinde işlerler. Bunlar olmadan “mobokrasiye”, diğer bir deyişle kitle demokrasisine dönüşürler. Bu formel ve içerikli ön-taahhütlere saygı ile demokratik çoğunluğun iradesini dengeleyebilmek için bir çok demokrasi anayasa mahkemelerince uygulanan “yargı denetimi” (judicial review) mekanizmasını hayata geçirmiştir. Demokrasi, anayasalcılık ve hukukun üstünlüğünün birbirini tamamlaması ve sınırlaması gerektiği yüzyıllar süren siyasal mücadeleler sonucunda zor çıkartılmış bir derstir.

Bunun tam aksine, AKP, 3. seçim zaferinden sonra devletin yargı gibi diğer organlarını sindirdi. Gelinen noktada AKP'nin güçler ayrılığına saygı duyup duymadığı artık kuşku uyandırıyor. Muhalefetin zayıflığı göz önüne alındığında, Türkiye gittikçe plebisite, yani halk oylamalarına dayanan karizmatik liderlik modeline doğru kayıyor. Örneğin demokratik yöntemlerle seçilen bir “yüce lider” gibi. 20. yüzyılda buna benzer bir çok örnek olduğunu biliyoruz. Bu sebepten dolayı, Türkiye'ye başkanlık sistemi getirmesi beklenen anayasal reform önerilerini çok yakından takip etmemiz lazım.

Demokrasiler aynı zamanda “siyasi kültür” diye adlandırılan unsurlara dayanır. Siyasal kültürü özcü, Oryantalist bir bakış açısı ile özdeşleştirmek çok kolay. Bu bakış açısına göre, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi hiç bir zaman demokrasinin ne olduğundan haberdar olmadı; otoriter, ataerkil ve despot kültürlerin ürünü olan bu bölge her zaman da böyle kalacaktır, diye düşünülür. İslam'ın demokrasi ile uyuşup uyuşmayacağı da yaygın olarak tartışılan başka bir konu. Ben ise, AKP'nin anti-demokratik zihniyetinin İslam ile pek bir alakası olmadığını, bu zihniyetin Türkiye Cumhuriyeti'nin 90 yıl önceki kuruluşundan bu yana var olan başka kültürel ve siyasal mirasların eseri olduğunu düşünüyorum.

Örneğin İran'daki İslam'ın aksine, Türkiye'de İslam'ın son derece pragmatik ve neredeyse ilahiyat karşıtı bir duruşu var. Osmanlı İmparatorluğu'nda İslam devlet gücüne (raison d'etat) yardımcı olan bir unsurdu; Türkiye için de bunun farklı olduğunu düşünüyorum. Nerede bu Türkiye kökenli İslamcı ilahiyatçı ve filozoflar? Benim bildiğim pek yok; yeni yetişenler de Almanya'da veya Amerika'da İranlı, Mısırlı, Pakistanlı ya da Sudanlı hocaların yanında eğitiliyorlar. Gittikçe artan bir biçimde, İslam gündelik hayatta yeme, içme, sigara kullanma, giyinme ve cinsiyet ilişkileri gibi alışkanlıkları düzenlemede Michel Foucault'nun kastettiği anlamda bir “disiplin edici ideoloji” olarak kullanılıyor. Kişisel hayatlarının böylesine ayrıntılara vurgulu bir biçimde güdülmesi anti-liberal ve buram buram baskıcı çoğunlukçuluk kokan bir siyasettir.

AKP modern bireyin ifade, örgütlenme ve vicdan özgürlüğü haklarını ihlal eden, karizmatik, plebisite dayanan bir demokrasi biçimini gittikçe artan bir oranda uygular hale geldi. (AKP'nin “vesayet ile idare” tarzının iyi bir incelemesi için: Ertuğ Tomuş, “Reluctant Democratization: The Case of the Justice and Development Party in Turkey,” Constellations. An International Journal of Critical and Democratic Theory, Cilt 20. Sayı 2, Sf: 312-328, Haziran 2013.)

Son yıllarda AKP'nin programındaki en öncelikli konulardan birisi Türkiye'nin askeri cunta döneminde yazılmış olan 1982 Anayasası'nı sivil bir anayasa ile değiştirmektir. İdeal koşullarda, yeni anayasanın temel prensip ve normları neler olmalı sizce?

Bu zor bir soru. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişini mümkün kılmak için 1999, 2001 ve 2004 yıllarında kısmen değiştirilen 1982 Anayasası'nın temel problemi Türküler Işksel tarafından çok iyi özetlenmişti: "1961 Anayasası gücün demokratik kurumlara iadesinden sonra sivil hayatın kaldığı yerden devam etmesini mümkün kılarken, 1982 Anayasası'nın şartları ordu parlamenter düzene dönüşü izin verdikten sonra bile askeriye'nin siyaset üzerindeki sıkı kontrolünü devam ettirmesini mümkün kılar nitelikteydi." (Türküler Işksel, "Between text and context: Turkey's Tradition of Authoritarian Constitutionalism," Önemümüzdeki International Journal of Constitutional Law, Cilt 11, Sayı 3, Kasım 2013.)

Liberal-demokratik bir cumhuriyette anayasa, Jürgen Habermas'ın deyişiyle, sadece "anayasal vatanseverliğe" ilham kaynağı olmayı değil, aynı zamanda Türkiye'nin de imzacı olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşme ve antlaşmalara saygı duyulmasını da hedeflemelidir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) belirttiği gibi bugün Türkiye, Rusya ile beraber insan hakları ihlallerinde en ön sıralarda. Avrupa Komisyonu raporlarından birisine göre, AİHM'e Ekim 2010'dan bu yana Türkiye ile ilgili 7,764 yeni başvuru yapılmış; Eylül 2011 itibariyle de AİHM'de beklemekte olan 18,432 başvuru bulunmaktadır! (Avrupa Komisyonu, Türkiye 2011 İlerleme Raporu, SEC (2011) 1201, Brüksel 12.10. 2011)

Yani, bir yandan Türk toplumunda insan haklarının önemine dair bilinç katlanarak artıyor ve insanların AİHM gibi uluslararası bir kurumda adalet aramaya yönelik istekliliği geliyor. Diğer yandan ise Türkiye'nin anayasal geleneği, halk egemenliği anlayışını homojen bir 'millet' kavramı üzerine kuruyor. İnsan hakları ve vatandaşlık hakları devamlı kamu düzeni ve ulusal egemenliğine öncelik verilerek arka plana itiliyor.

Nasıl insan hakları ile cemaatçi bir egemenlik anlayışı arasında bir gerilim varsa, halk egemenliği ile milli egemenlik arasında da bir çelişki mevcut. Bu ikisi birbirinden farklılar çünkü "halk" her zaman "milletten" daha heterojendir. Kürtler, Ermeniler, Süryaniler, Rumlar, Yahudiler Türkiye halkının parçasıdır, ancak Sünni Türk milletinin bir parçası değildirler. Bu sadece 1982 anayasasına has bir durum da değil; genel olarak Türkiye'nin bütün anayasaları, halkı etnikleştiren anlayış ile halkı demokratik bir bütün olarak gören anlayışı birbirine karıştırır. Diğer bir deyişle, Türkiye'deki anayasal düşüncede etnos ile demos sürekli olarak muğlak bir şekilde birbirlerine indirgenerek ele alınırlar.

Gayrimüslim Türkiye vatandaşlarının mevcudiyetini ve haklarını ötekileştiren, baskıcı ve homojenleştirici bu millet anlayışı, kısıtlayıcı kanunlar da ortaya çıkarıyor. Örneğin, 42. madde Türkçe dışında başka bir dilin anadil olarak öğretilmesini yasaklar. Ceza Kanunu'nun 301. maddesi de anayasanın 26. maddesinde garanti altına alınmış olan ifade özgürlüğünü "Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni" alenen aşağılamak gibi kapsamlı bir hüküm ile kısıtlar. Hepimizin bildiği gibi, bu kanun savcılarının sanatçılar, gazeteciler ve yazarlar hakkında yasal işlem başlatmalarına ve onlara zorla otoriter, dışlayıcı bir milliyetçiliği empoze etmelerine olanak sağlamıştır.

Yeni anayasa her şeyden önce insan haklarına bağlılığı ve demokratik anlamda kavramsallaştırılmış, çoğulcu bir halk anlayışını geliştirmelidir! Ancak, aşağıda da açıklayacağım gibi, başkanlık sistemine doğru yol alınan günümüz koşullarında bu ihtimal ne yazık ki çok uzak görünüyor!

AKP'nin Gezi protestolarına olan tepkisi, toplumda zaten var olan kutuplaşmayı yeni bir seviyeye yükseltti. Bu şartlar altında, uzlaşmaya varmadan yazılmış bir anayasa Türkiye'nin politik ve demokratik sorunlarını ne ölçüde çözebilir?

Şu an partilerin değişik anayasa tekliflerini tartıştığı bir TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu var. TBMM'deki gizli oylamada, meclisteki toplam vekil sayısının beşte üçü olan 330 ile yine bu sayının üçte

ikisi olan 367 arasında oy alan anayasa değişikliği maddeleri, Cumhurbaşkanı veto etmediği takdirde referanduma gönderilecek. 367 oydan fazla alan maddeler ise Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmezlerse Resmî Gazete’de yayınlanıp yürürlüğe girecek.

Mecliste AKP’nin şu an sadece 327 oyu var ve bu yüzden gerekli olan çoğunluğa ulaşmak için MHP veya BDP’nin oylarına ihtiyaı var. Bence içinden geçilen bu süreç hem fazlasıyla aceleci hem de yetersiz. Büyük ihtimalle de Türkiye’yi uzun yıllar kurumsal ikilemlere tutsak edecek bir anayasa üretecek. Anayasal reformların benim gibi siyaset felsefesi profesörlerine bile zor gelen teknik ayrıntıları var. O yüzden hızlı bir referandum halktan ancak sözde bir onay almış olur. Sokaktaki ortalama insan anayasa hukuku dersi almayacak, kendi partisi veya lideri nasıl oy kullan diyorsa ona göre oy kullanacak.

Anayasal değişiklik yapmanın daha iyi yöntemleri var. Örneğin danışman kişilerden oluşan meclisler kurmak ya da sivil toplum üyeleriyle yuvarlak masa toplantıları düzenlemek gibi. Bunlar daha çoğulcu, daha kapsayıcı ve temsil gücü daha yüksek süreçler. Bu yöntemlerin meclisteki müzakerelerin yerini alması gerekmez, fakat meclisteki parti yeleri ile kamuoyu ve STK’lar arasında daha fazla fikir alışverişi yapılması şart.

Örneğin, Mursi yönetimindeki Mısır bunu beceremedi. Sonucu da hiç kimsenin temsil edildiğini dşunmediği bir anayasa ve 2013 Temmuz’undaki darbe sonrasında patlak veren bir iç savaş oldu. Türkiye’de böyle bir şey olmayacak ama şu an aşırı bir kutuplaşma var ve bu şartlar altında birden başkanlık sistemine geçmek, bence Cumhuriyet’in özünden vazgeçmek demektir! Umarım AKP’nin içinde anayasal reform için temsiliyet gücü daha yüksek bir sürece ihtiyaç olduğunu düşünen yeteri kadar ılımlı insan vardır ve belki de bu süreç 2014 sonrasına ertelenebilir.

Yeni anayasa çalışmaları kapsamında Başbakan Erdoğan açık bir şekilde parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçmeyi savunuyor. Türkiye’nin sorunları ne derece parlamenter sistemden kaynaklanıyor? Bu iki sistemin artı ve eksileri nelerdir?

Prensipte başkanlık sistemi ile demokratik bir model arasında uyuramazlık yok. Fransa ve Amerikan Birleşik Devletleri (ABD) bu anlamda iyi rnekler. Ancak ABD’de derinden ikiye bölünmüş bir devlet yönetimi sistemi mevcut. Bu sistemde, yürütme erkini bir parti elinde bulundururken, diğer parti de genellikle yasama ile görevli olan Kongre’nin Temsilciler Meclisi veya Senato kanadına hakim oluyor. ABD tarihinde, bir partinin hem yürütmeyi hem de yasamanın iki meclisini aynı anda elinde bulundurduğu çok nadirdir. Amerikan modeli, yürütmenin gücünü bölünmüş bu yönetim şekli (.n. divided government) ve de muhalefet partileri aracılığı ile kontrol altında tutar. Buna hakimleri Başkan tarafından süresiz olarak atanan muktendir Amerikan Anayasa Mahkemesi’ni de eklersek, karşımıza yürütme erkini gücünü kontrol altında tutmak için çok dikkatli bir şekilde tasarlanmış bir yönetim sistemi çıkıyor.

Fransa’da ise, bunun aksine Başkanlık makamı ve Milli Meclis (Assemblee Nationale) seçimlerde salt çoğunluğu elde eden parti tarafından kontrol edilirler. Anayasa Konseyi (Conseil Constitutionelle) ve Devlet Konseyi (Conseil d’Etat) ise, sistem içindeki rolü itibarı ile kendisini “anayasanın ta kendisi” olarak gören ABD Anayasa Mahkemesi’nden çok farklıdır. Bu iki Fransız mahkemenin “yüksek yasa yapıcı” bir fonksiyondan ziyade idari fonksiyonları vardır. Bu kurumların asıl görevleri meclisin geçirdiği yasaları daha dar ve teknik kabul edilebilirlik testlerine tabi tutmaktır.

Türkiye’nin modeli hangisi olacak? şu ana kadar, tartışmaların merkezindeki konu başkan adaylarının vasıflarının tam olarak ne olması gerektiğiyimiş gibi görünüyor. Mesela, BDP (ki bu parti başkanlık sistemi hakkında büsbütün endişeli) başkanın 35 yaşını doldurmuş, seçme ve seçilme yeterliliğine sahip Türkiye

Cumhuriyeti vatandaşları arasından seçilmesini öneriyor. Ayrıca, bu öneride Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek komuta mensuplarının istifa ya da emeklilik halinde bile aday olamamaları talep ediliyor. AKP ise sunduğu öneride, başkanın 40 yaşını doldurmuş, yüksek öğrenim görmüş ve milletvekili seçilme yeterliliği olan vatandaşlar arasından seçilmesini teklif ediyor. Buna ek olarak, AKP bir kişinin aday gösterilebilmesi için ya son genel seçimde en az yüzde beş oranında oy almış olan bir siyasi partinin ya da en az yüz bin vatandaşın desteğini almasını şart koşmak istiyor. (Türk usulü Başkan'a süper yetki) Bu kıstaslar tabii ki önemli, ama bana göre başkanın yetkilerinin ne olacağı çok daha önemli bir husus.

Bu bağlamda, Türk modeli olağandışı bir model. Şu anda önerilen taslakta başkanın yetkileri arasında parlamentoyu feshetme ve erken seçime götürme; bakan ve bazı kamu görevlilerini atama ve görevden alma (hangilerini belli değil); olağanüstü hal ilan etme ve böyle durumlarda kanun hükmünde kararname yayınlama; YÖK üyelerinin yarısını seçme; bütün üniversite rektörlerini atama; Anayasa Mahkemesi üyelerinin yarısını, Danıştay Başkanı'nı ve de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nı atama yetkileri var. Bu yetkiler, ne bölünmüş devlet yönetimi geleneğinin ne de kuvvetler arasında yeterli derecede fren ve dengenin olduğu Türkiye gibi bir ülkede başkana çok fazla güç ve de tehlikeli olabilecek ayrıcalıklar veriyor. Bu model, uygulamada Fransa veya ABD'deki sistemden ziyade Rusya'daki Putinizm'e çok daha benzeyecek bir başkanlık sistemi üretecektir! (bkz. Profesör Ergun Özbudun'un öğretici analizi, Türk usulüne göre başkanlık sistemi)

3. Bölüm: Azınlık ve Kadın Hakları, İnsan Hakları ve Liberalizm

2 Haziran'da NY Times'da çıkan yazınızda, Erdoğan'ın Türkiye'nin ilk başkanı olma hayalini gerçekleştirmek için Kürtleri bir piyon olarak kullandığını söylemişsiniz. Sizce barış sürecinin sürdürülebilir bir barış ile sonuçlanması için ne yapılması lazım?

Bu iddiamdan dolayı çok eleştiri aldığımı kabul etmeliyim. Gezi sürecinde de bir çok Kürt siyasetçi ve milletvekilinin davranışları ve beyanları beni bu tespitimi yeniden düşünmeye sevk etti. AKP ile BDP arasında gizli bir anlaşma olmuş olabileceği iddialarımı BDP'nin başkanlık sistemi konusundaki tutumuna dayandırmıştım. AKP'nin önerdiği sistemdeki başkanın parlamentoyu feshetme, üniversite rektörlerini ve YÖK üyelerini atama gibi yetkilerini BDP'nin neden daha şiddetli bir şekilde eleştirmediğini anlayamamıştım (bkz. Profesör Özbudun'un Kürt sorunu ve yeni anayasa önerileri arasındaki ilişki hakkındaki görüşleri, Prof. Özbudun: AKP'nin anayasa önerisi mevcut demokrasiyi geriletir).

Ancak, artık BDP'nin kendi yanında yer alacak toplumsal hareketlerin Gezi Parkı etrafında birleşmiş olanlar gibi muhalif hareketler olduğunu anladığı çok açık. AKP'nin bu coğrafyaya "hakkaniyetli bir barışı", yani sadece barışı değil aynı zamanda onurlu bir hayatı, eşitliği ve refahı tek başına getireceğine güvenemezler.

Kürt sorununun çözümüne yönelik siyasi alternatifleri başka bağlamlarda tartışmıştım: Bu bölgelerde bir çeşit özerklik ile gelir ve güvenlik paylaşımı şart (bkz. Tuğba Tekerek ile Taraf'ta yaptığım röportaj, "Hem federal, hem ulusötesi", 29.05.2011). Bunun İspanya'daki gibi güçlü yerel parlamentolar şeklinde mi, Kanada'daki Québec örneğinde olduğu gibi bir "asimetrik federalizm" mi, yoksa tam federalleşmenin bir çeşidi mi olması gerektiği tartışmaya açık bir konu. Bunlar "kurumsal tasarım" konularıdır. İyi niyetli ve akıllı insanlar Türkiye'nin ihtiyaçlarını, tarihini ve geleceğini göz önünde bulundurarak içlerinden birisini tercih edeceklerdir. Bana göre Türkiyeli Kürtler, Irak'ın özerk Kürt bölgesindekilerden daha fazla ayrı bir ulus-devlet arzu etmiyorlar. Ama Suriye'de olanlara ve bunun bütün bölgeye etkisine bakarsak, bölgede devam eden bir siyasi dalgalanma da mevcut.

Erdoğan kadın hakları konusunda aldığı tavır dolayısıyla şiddetle eleştiriliyor. AKP'nin kadına yönelik

politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Daha neler yapılması lazım?

Türkiye kadınlarının özgürleşmesi parmak ısırtan bir başarı. Son 30-40 yılda, Türkiye kadınları iş hayatından üniversitelere, değişik mesleklerden sanat dallarına kadar bir çok alanda dünya standartlarına ulaştı! Üstelik bu durum sadece seküler kadınlar için değil, giderek başörtülü kadınlar için de geçerli hale geliyor. Ben bir öğretim görevlisi olarak bu değişimi yıllardır büyük bir mutlulukla izliyorum. Gezi Parkı protestolarında da kadınların azminin ne kadar önemli olduğunu gördük. İronik olan başörtülü kadınların toplumdaki bu özgürleşmesi aslında AKP'nin bir başarısı!

Ancak yukarıda da bahsettiğim gibi, AKP kadınların hayatlarına gitgide daha çok müdahale eden bir yönetim tarzını benimsiyor. Kürtaaj, örneğin Türkiye'nin hiç sorun yaşamadığı bir konuydu, çünkü İslamiyet, Yahudilikte olduğu gibi, bu konuyu kadınların vicdanına, şahsi ve ailevi ihtiyaçlarına bırakıyor. AKP'nin ise "aile imamları" yetiştirme planları var. Bu imamlar üç çocuğu olmamış kadınları kürtaajdan vazgeçirmeye çalışmakla kalmayacak, aile içerisindeki başka konularda da kadınlara öğüt verecekler! Varlıklı ve meslek sahibi kadınlar her zaman üreme haklarını kontrol edecek bir yol buluyorlar. Bu tür politikalar en çok küçük şehirlerde, otoriter kocalarından gittikçe daha fazla baskı gören işçi ve köylü kadınları etkiliyor. Erdoğan bu açıdan Amerika'nın "ahlaki çoğunlukçuluğundan" (c.f. moral majority) esinlenmişe benziyor ve bu Erdoğan için büyük ihtimalle bir ilk de değil. Erdoğan'ın politikaları "aile yanlısı" fakat kadın karşıtı.

Son zamanlarda, küresel bir protesto dalgasının bir çok ülkeye yayılmasına şahit olduk. Bu protestoların bir kısmı, örneğin Mısır ve Türkiye'dekiler, insanların haklarını savunmak için baskıcı devlet ve hükümetlere karşı verdiği mücadeleler olarak yorumlandı. Diğer bir kısmı ise gelişmekte olan liberal demokrasilerin eksiklerini açığa vuran siyasal olaylardan ziyade, daha çok Amerika ve Avrupa'ya vuran ekonomik kriz sonrasında ortaya çıkan maddi zorlukların doğurduğu olaylar olarak görüldü. Bu ikinci gruba örnek olarak da Amerika'daki "Wall Street'i İşgal Et" protestolarıyla, Brezilya ve Yunanistan'daki eylemleri verebiliriz. Sizce insanların siyasi hakları için verdiği mücadeleye vurgu yapan liberal bir insan hakları çerçevesi birinci gruptaki eylemleri açıklamak için yeterli mi? Yoksa eylemlerin altında insan hakları çerçevesinin açıklayamayacağı bir dinamik var mı? Bu açıdan baktığınızda 1968 öğrenci hareketleriyle günümüzdeki bu protestoları nasıl karşılaştırıyorsunuz?

Dünya çapına yayılan bu yeni protesto dalgasını bir ortak başlık altında açıklama çabaları var. David Harvey'nin "şehir hakkı" veya Saskia Sassen'in "küresel sokak" kavramları bu çabanın örneklerinden. Elbette bu farklı grupları mobilize eden tek bir sorun dizisi yok, fakat aralarında benzer noktalar var. Öncelikle, bu hareketlerin hepsi 20 – 35 yaşları arasındaki gençler tarafından başlatılıp şekillendiriliyorlar. Diğer gruplar sonradan katılıyor. Bu çabaların organize edilmesinde sosyal medya büyük bir rol oynuyor. Mısır'ı bir kenara ayıracak olursak, bu grupların büyük gösteriler öncesinde organize olmaları çok nadir rastlanan bir durum. Mısır örneğinde ise gençlerden oluşan çekirdek bir grup, barış aktivisti ve pasif direniş teorisyeni Gene Sharp'tan haberdardı ve kendisini pasif direniş metotlarında eğitmişti. ([The Power of Nonviolent Resistance](#))

Bu hareketlerin bir başka ortak yanı da bir nevi medyaya yönelik gösteri niteliğinde olmaları. "Bütün dünya izliyor" algısını çok ciddiye alıyorlar. Sadece seferber olup meydanları dolduranların sayısı değil, sembolik jestler de çok önem arz ediyor. Bir kaç örnek vermek gerekirse; Gezi Parkı protestocularının Ramazan dolayısı ile iftarı yeryüzü sofralarında topluca açmalarını, Mısırlı göstericilerin Tahrir Meydanı'nı arkalarından süpürüp temizlemelerini ya da "Wall Street'i İşgal Et" eylemcilerinin umumi mutfaklar ve kütüphaneler kurmalarını sayabiliriz. Bu tarz ufak jestler ile protestocular ana akım medyanın onları şiddet yanlısı, pis, darmadağın görünümü, her şeyi yakıp yıkmak isteyen anarşistler olarak şeytanlaştırmasına mâni olmayı amaçlıyorlar. Hayır diyorlar, biz hoşgörülü, medeni, arkadaşça

ve herkesin hoşnut olabileceği alternatif bir gerçeklik öngörüyoruz. Sizler ile paylaştığımız şehrimiz ve sokaklarımız üzerinde bizim de hakkımız var.

Bu protestolar ayrıca pek de parlak olmayan bir ekonomik gelecek ile karşı karşıya olan yeni bir kuşağın ızdırap çığlıkları. Bu belki Türkiye için pek geçerli değil ama Avrupa ve Amerika için oldukça geçerli bir durum! Bu protestoları besleyen derin bir kuşaksal endişe ve korku var. Şimdi yirmilerinde olan bu nesil, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana gelecekte beklenmesi ebeveynlerinden daha kötü olan ilk nesil olabilir.

1968 öğrenci hareketi de küreseldi ve kendine has teatral, gösterisel nitelikleri vardı. Ancak bu hareket esas olarak çeşitli Marksist ve sosyalist ideolojiler tarafından yönlendirilmişti. O dönemde dünya belli kategoriler üzerinden yorumlanıyordu; emperyalizm gibi. Günümüzde ise, neo-liberal küreselleşme eski kategorileri karman çorman etti. Bugünün emperyalistleri kim mesela? Her biri farklı şekillerde hegemonya kuran ve bölgesel nüfuz sahibi olan ABD mi, Çin mi, yoksa Suudi Arabistan mı? Elbette ABD askeri olarak dünyanın tek süper gücü ama Çin yarın tuttuğu Amerikan doları rezervlerinin hepsini satmaya kalkarsa, sadece Amerikan ekonomisi çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalıp devalüasyon yapmak zorunda kalmaz, aynı zamanda Çin'in kendisi de inanılmaz derecede zayıflar. Bu sebepten ötürü, bazıları ÇİMERİKA'dan bahsediyorlar, yani Çin ve Amerika'nın simbiyozundan. Vurgulamak istediğim husus, küresel kapitalizmin yeni safhasının emperyalizm ve merkez-çevre kategorilerimizi alt üst ettiği! Kim merkezde, kim çevrede? Dolayısı ile günümüz hareketlerinin geçmişin öğrenci hareketleri gibi somut bir ideolojik düşmanı yok! "Wall Street'i İşgal Et" hareketi bile "yüzde 1" diye adlandırdıkları elitleri eleştirdi ama küresel kapitalizmi lağvetme gibi bir çağrıda bulunmadı. Belki de bulunmalıydı ve daha sistematik bir küresel kapitalizm eleştirisi geliştirmeliydi.

Günümüz hareketleri ideolojik ve pragmatik olarak çok daha dağınıklar; siyasete kavramsal soyutlamalardan ziyade kişisel bir biçimde, birinci şahıs üzerinden yaklaşıyorlar. Pragmatikler ve nihayetinde müzakereci bir sese, çevrelerinde bir girdap gibi vızıldayarak dönen küreselleşmeyi şekillendirebilecek bir güce sahip olmak istiyorlar. Bana göre esas soru kişisel olarak çok güzel ve umut dolu bulduğum bu mücadeleci siyasal enerjinin kendisini daha iyi bir gelecek tahayyülüne dönüştürüp dönüştüremeyeceği. Günümüzde hem sokak ile parlamentolar hem de meydan ile adliye arasında dev gibi bir "demokratik kopukluk" mevcut. (bkz. Şeyla Benhabib, David Cameron ve diğerleri tarafından Alman Marshall Fonu'nun Transatlantik Akedemisi'nde hazırlanan rapor: "[The Democratic Disconnect, Citizenship and Accountability in the Transatlantic Community](#)".)

Buna mukabil, 1968 öğrenci hareketi kurumlar içerisinde sürdürmeyi tercih ettiği uzun soluklu bir mücadele sayesinde bir sonraki neslin siyasi liderlerini üretti. Bunlar arasında Almanya'da Daniel Cohn-Bendit, Joshka Fischer ve Otto Schilly'i ; Fransa'da Bernard Kouchner'i; ABD'de de Jesse Jackson, Bill Clinton, Hillary Clinton ve John Kerry'i sayabiliriz. Hatta, bu listeye bu kuşaktan daha genç olan ve siyasi eğilimini hiç de azımsanmayacak ölçüde altmışlı yılların çocuğu olan annesine borçlu olan Barack Obama'yı da ekleyebiliriz. (Burada Obama'nın annesinin, Endonezya'da kadınların idame ettiği, yerli endüstriler üzerine araştırmalar yapmış bir antropolog olduğunu da belirtmeden geçmeyelim.) Bu durum sizin kuşağınız için de geçerli olacak mı bunu bilmiyorum.

Türkiye'nin Kemalizm-AKP, sekülerizm-laiklik, milli-uluslararası gibi karşıtlıkların ötesinde düşünüp, hareket edebilen yeni bir genç, enerjik, entelektüel, dünyadan haberdar lider grubuna ihtiyacı var. Böyle bir nesil var ve zaten kendisini Gezi protestoları ile gösterip bir dereceye kadar muktedir kıldı. Burada esas soru, kendisini temsilî demokrasinin kurumları içinde organize bir şekilde var edip edemeyeceği. Demokrasi resmî temsilî kurumların, sivil toplumun enerjisi ve sokakların sesi ile gürültüsünün etkileşiminde gelişip güçlenir!

Not: *New School for Social Research'ten Ertuğ Tomuş'a tarihî ve kurumsal belli sorulara açıklık getirdiği için*

teşekkür ederim.

Share this:

Twitter 85

Facebook 101

Google

Bunu beğen:

★ Beğen

One blogger likes this.